

Archiefbeheer in een kleine Vlaamse stad tussen 1828 en 1942.

De casus Oudenaarde¹

De geschiedenis van het archiefbeheer in kleinere Vlaamse steden is meestal slecht gedocumenteerd. Slechts voor enkele archiefbewaarplassen van grotere steden als Brugge, Gent en Leuven zijn gedegen studies voorhanden². Nochtans is de kennis van de geschiedenis van de archiefbelaar-

plaats ook in kleinere steden van belang. Het laat toe om een beeld te krijgen van de verspreiding van denkbeelden in verband met archiveren. Oudenaarde, een kleine stad in Zuid-Oost-Vlaanderen, bezit één der waardevolste stedelijke archieven van België maar tevens één der meest verwaarloosde. Als inleiding op een herinventarisatie van het oud archief dat wordt bewaard in het Oudenaardse stadsarchief werd een studie verricht naar de instellingsgeschiedenis van de archiefdienst.

Pieter-Jan Lachaert
archivaris stad Oudenaarde
Winnaar Ger Schmookprijs 2009

Inleiding: aandacht voor het archiefdepot als context

Het belang van het archiefdepot als context wordt de laatste decennia meer en meer erkend. Niet alleen archivari- sen, maar ook historici worden er zich van bewust dat de historische bronnen zoals zij door een archiefinstelling ter beschikking worden gesteld, niet zomaar neutraal zijn. De manier waarop bronnen geordend en beschreven worden, bewaard worden en soms ingebed zijn in collecties is niet onschuldig. Wat ze uiteindelijk aan de gebruiker meedelen is voor een deel mee bepaald door de manier waarop ze doorheen de eeuwen behandeld zijn geworden. De bronnen hebben als het ware twee ontstaansmomenten door- gemaakt: één keer als document in een levende instelling en één keer als archiefstuk in een archiefinstelling³. Het is belangrijk dat de archivistiek ook belang hecht aan deze 'tweede geboorte' van het document. Tot op heden is dit nog te weinig het geval. Veelzeggend is bijvoorbeeld dat de archiefbelaarplaats als 'context' niet wordt erkend in een recent handboek over archiefterminologie⁴.

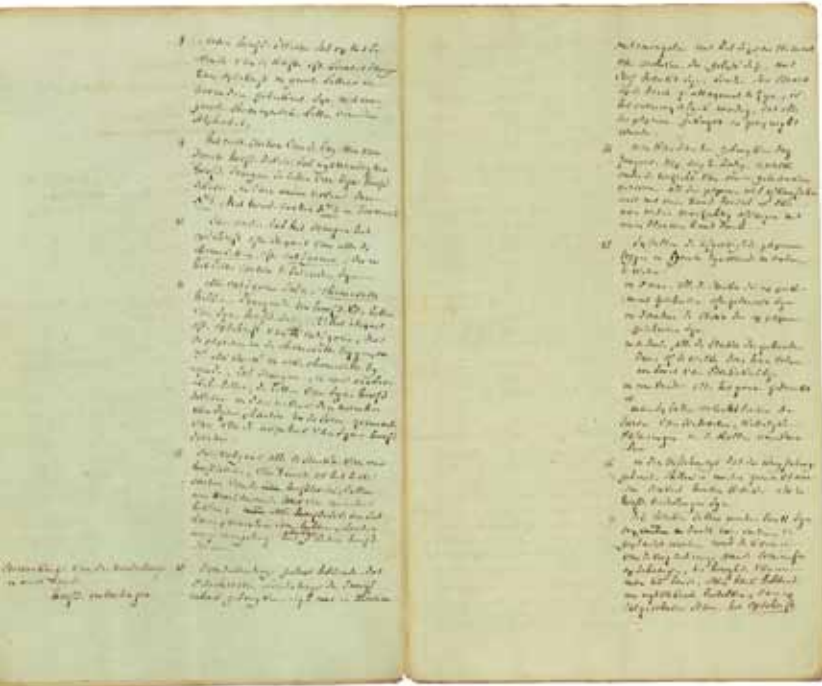
Een onderzoek naar de context van de archiefbelaar- plaats van de stad Oudenaarde drong zich ook op door de erbarmelijke staat van ontsluiting waarin het oud archief van de stad Oudenaarde zich reeds decennialang bevindt. De inventaris van het oud archief van de stad uit 1942

van de hand van archivaris Paul De Muynck (1880-1960), die nog steeds wordt gebruikt, is in meerdere opzichten een vreemd werkstuk. De Muynck werd in 1927 door de stad Oudenaarde aangesteld als archivaris, conservator, bibliothecaris en diensthoofd toerisme. Hij bleef in functie tot omstreeks 1953. Als archivaris toonde hij zich zeer ijverig: hij produceerde in 1942 een nieuwe zevendelige inven- taris op het oud archief van de stad Oudenaarde. Jammer genoeg hield hij echter totaal geen rekening met de in zijn tijd reeds ruim verspreide noties als het 'herkomstbegin- sel', het 'organisch beginsel' en het 'structuurbeginsel'. Het archief werd geordend in rubrieken die lopen van 'Aalst' en wat verder 'Aardappelen' tot 'Zout- en zeepziederijen' om te eindigen met 'Zwartzusterhuis'. Paul De Muynck stak zijn afhankelijkheid van eerdere inventarissen van voorgangers niet onder stoelen of banken. Tot nog toe was er echter geen duidelijk inzicht in de geschiedenis van het stadsar- chief Oudenaarde als instelling gedurende de 19e eeuw. Er kon ook niet duidelijk aangegeven worden welke archiva- rissen voor welke delen van de inventaris verantwoordelijk waren geweest.

Een student archivistiek noteerde in 1998 de volgende verzuchting: "... over de situatie waarin het archief zich bevond tussen 1800 en 1840 is niets met zekerheid geweten ..." ⁵. Paul Trio merkte het volgende op: "Voor deze beginjaren [de periode 1830-1850], waarin dus verschil-

lende namen [van archiefbeheerders] min of meer terzelfder tijd opduiken, zal de situatie pas opgeklaard kunnen worden als het her en der verspreide archief van het archief, waarvan ook zaken in het modern (na 1830) archief zitten, grondig doorzocht is”⁶.

Aan de hand van de uitgaande brieven van het stadsbestuur, die zeer volledig als kopie in registers werden bijgehouden, en aan de hand van het archief van het stadsarchief zelf, kon de geschiedenis van de archiefinstelling achterhaald worden.

Het archiefschema en archiefbewerkingplan van Jan Jozef Raepsaet munt uit door zijn gedetailleerdheid. (SAO, Archief van het archief, 3)

Een enthousiaste start: het Oudenaardse stadsarchief tussen 1828 en 1861

De oprichting van een Oudenaardse “Stedelijke Commissie tot bewaarnis der gedenkstukken van Kunst en Geschiedenis” in januari 1824 leidde uiteindelijk tot de creatie van een bemand stadsarchief in 1828. De commissie werd in het leven geroepen als onderdeel van de culturele eenmakingspolitiek van koning Willem I van Nederland. Door de Zuidelijke Nederlanden een historisch identiteitsbesef te laten ontwikkelen diende de loyaliteit ten aanzien van de Nederlandse staat te worden aangewakkerd⁷.

Eén van de leden van de Stedelijke Commissie, kleermaker Bartholomeus De Rantere (1775-1831), startte in 1824 met het samenstellen van een heuse kroniek van de stad Oudenaarde van de vroegste tijden tot zijn eigen tijd aan de hand van archiefstukken uit het stadsarchief⁸. Terzelfder tijd ontwikkelde de voorzitter van de Commissie, Jan Jozef Raepsaet (1750-1832), een archiefschema en archiefbewerkingplan voor de “Organisatie van d’Archiven van de stad Audenaerde”⁹.

De algemeen heersende interesse voor geschiedenis en identiteit vond in Oudenaarde een vruchtbare voedingsbodem. Dit leidde er in januari 1828 toe dat het stadsbestuur Bartholomeus De Rantere aanstelde als archiefbeambte. Zijn opdracht bestond erin om “binnen den tijd van twee jaren ... , tegen een gematigde belooning” een inventaris op te stellen van het oud archief van de stad. Vreemd genoeg gebeurde de inventarisatie niet volgens het archiefschema en archiefbewerkingplan dat Jan Jozef Raepsaet had ontworpen. De inventaris die De Rantere realiseerde is slechts gedeeltelijk bewaard gebleven. Uit het bewaarde deel van de inventaris kan wel worden opgemaakt dat reeds in 1828 verschillende archiefvormers vermengd werden in het stadsarchief. Zo omvat de inventaris zowel bescheiden van de stedelijke instellingen als van de kasselrij Oudenaarde, een bestuursorgaan voor een groter gebied in de omgeving van de stad Oudenaarde dat tot 1796 zijn zetel had in het centrum van Oudenaarde. Het werk van De Rantere heeft veel weg van een chronologisch geordende plaatsingslijst: de archiefbescheiden worden volgens hun plaats beschreven nadat ze eerst in een chronologische orde werden geplaatst¹⁰.

Na zijn dood in 1831 werd Bartholomeus De Rantere opgevolgd door een duo: archief-supervisor dokter Désiré Vandermeersch (1789-1863) en archivaris-landmeter Henri Van Huffel (1790-1849). De samenwerking tussen deze heren verliep echter niet vlot en veel sporen van het archiefbeheer uit die periode zijn ons niet nagelaten¹¹.

Nochtans werd het werk dat De Rantere had verricht al snel als onbevredigend ervaren. In uitvoering van art. 100 van de eerste gemeentewet in 1836 die de taken van de gemeente ten aanzien van haar archief vastlegde, werd archief-supervisor Vandermeersch vervangen door ere-archivaris Jules Ketele (1806-1856). En enkele jaren later werd archivaris Van Huffel vervangen door archivaris Louis Van Lerberghe (1789-1861). Jules Ketele toonde in 1839 in een rapport aan het stadsbestuur aan dat de inventarisatie van De Rantere niet voldeed: *“toute recherche devient difficile, en effet pour trouver un fait ou un document, il faudrait en connaître la date. De plus l’ordre du temps y est interrompu en plusieurs endroits”*. De oproep van Jules Ketele om een nieuwe inventaris *“méthodique et raisonnée”* op te maken volgens het archiefschema van Jan-Jozef Raepsaet viel niet in dovemansoren. Louis Van Lerberghe herordende vanaf de jaren 1840 het historisch archief volgens het archiefschema Raepsaet. Daarnaast werd aan collectievorming gedaan: men groepeerde autografen, boekbanden (originele boekbanden van archiefdocumenten werden vervangen door nieuwe exemplaren), chirografen (ongeacht de archiefvormer), (waardevolle) handschriften, maculatuur, schepenzegels, watermerken, ...¹²

Van Lerberghe was een typische exponent van de “beschrijvende archivistiek” (1830-1950). Als archivaris bewerkte hij het oud archief met als doelstelling bronnen voor historisch onderzoek te ontsluiten en te publiceren. De archivistiek

Titelblad van het eerste deel van de Audenaerdsche Mengelingen uit 1845. (Collectie SAO).

beschouwde hij als een hulpwetenschap van de geschiedenis. Archivaris Van Lerberghe ordende niet alleen het oud archief maar publiceerde het ook in een zesdelige reeks *Audenaerdsche Mengelingen* die verscheen tussen 1845 en 1855. De publicatie van de archiefstukken was volgens hem verantwoord aangezien het ging om “een schat van belangrijke oorkonden en bijdragen voor de plaatselijke en daardoor zelfs voor ‘s lands geschiedenis”¹³.

Louis Van Lerberghe bleef archivaris van de stad Oudenaarde tot aan zijn dood in 1861. Zijn werkzaamheden betekenden – niettegenstaande hun onmiskenbare negatieve bijeffecten indien we ze door een 21e-eeuwse

archivistische bril bekijken – een hoogbloeier voor het beheer van het Oudenaardse erfgoed. Dit is voor een groot deel het resultaat van zijn persoonlijke inzet: hij ging op zoek naar archieven van gilden en ambachten die dreigden verloren te gaan en bracht ze onder in het stadsarchief. De hoogbloeier in de jaren 1840-1850 is daarnaast ook voor een deel te verklaren door de algemene maatschappelijke aandacht voor geschiedenis in die periode. Het wereldbeeld werd toen meer dan ooit gehistoriseerd. Ingrijpende wijzigingen in de maatschappij (achtereenvolgens Frans, Hollands en Belgisch bestuur) leidden tot het besef dat de realiteit een veranderlijk en wisselvallig gebeuren was. Geschiedenis werd gepromoveerd tot een alles verklarend kenprincipe. Wie de identiteit van een natie wilde leren kennen, moest de geschiedenis ervan bestuderen, en omgekeerd: wie de geschiedenis kende, drong door tot het wezen van de natie¹⁴.

“Daer ligt de perkamenten schat, een erfdeel, groot van waarde”¹⁵. Archiefbeheer tussen 1861 en 1885.

Na de dood van Louis Van Lerberghe in 1861 trad leraar Joseph Vandeveld (1816-1886) aan als stadsarchivaris in Oudenaarde. De omstandigheden waarin Vandeveld diende te werken verschilden echter enorm van de voorgaande periode. De veranderingen die hun weerslag hadden op het archiefbeheer in Oudenaarde waren zowel intern als extern van aard.

Intern zorgden de toegenomen spanningen tussen katholieken en liberalen vanaf 1860 voor breuklijnen in Oudenaarde. Tegengestelde visies op verschillende lokale dossiers, zoals het ontbreken van een spoorwegstation op het grondgebied Oudenaarde, zorgden voor verzuurde relaties tussen beide partijen¹⁶. Op de achtergrond speelde de

beëindiging van het nationale unionisme in 1857 natuurlijk zijn rol. In tegenstelling tot de periode net na de revolutie van 1830 hoefde België niet zo nadrukkelijk meer gelegitimeerd te worden vanuit een gezamenlijk verleden en viel het heden niet meer louter uit dit verleden te begrijpen¹⁷.

Extern zorgde de uitbouw van een beter georganiseerd Rijksarchief ervoor dat diverse archieven meer en meer gecentraliseerd werden in de depots van het Rijksarchief in de verschillende provincies. Met het Koninklijk Besluit van 17 december 1851 werden de provinciale afdelingen van het Rijksarchief formeel onder de koepel van het Algemeen Rijksarchief Brussel geplaatst. Oudenaarde bevond zich van oudsher in het toezichtgebied van het Rijksarchief Gent. Het Rijksarchief Gent bevond zich vóór 1851 in een schemerzone tussen het provinciaal bestuur en het rijksbestuur. Tot 1851 werden de archivaris en zijn adjunct wel door de staat benoemd, maar het beheer en de controle bleef een provinciale bevoegdheid. Vanuit het Algemeen Rijksarchief werden via algemeen rijksarchivaris Louis-Prospér Gachard (1800-1885) ook ten aanzien van Oudenaarde diverse voorstellen geformuleerd om tot een meer gecentraliseerd archiefbeheer te komen. Vaak werd daarbij niet gekeken naar “*le respect des fonds*”¹⁸.

Door de spanning tussen katholieken en liberalen in Oudenaarde gebeurde de aanstelling van Joseph Vandeveld niet van harte. Vandeveld maakte deel uit van de katholieke strekking en vertolkte bovendien voor zijn tijd radicale standpunten in verband met het gebruik van het Nederlands in het stadsbestuur. Op het ogenblik van zijn aanstelling was Victor Désiré Liefmans (1814-1877), liberaal en Franstalig, burgemeester van Oudenaarde. Reeds een jaar na de aanstelling van de nieuwe stadsarchivaris, op 28 februari 1862, stuurde de burgemeester een brief naar de liberale minister van Binnenlandse Zaken, Alphonse Vanden Peereboom, met de vraag of geen subsidie verkregen kon worden voor de aanstelling van een extra archivaris. Deze archivaris zou de inventaris van het oud archief van de stad Oudenaarde (die zich reeds in een vergevorderd stadium bevond na het werk van Van Lerberghe) moeten afronden. De brief vermeldde: “*les soins de notre archiviste ordinaire paraissent insuffisante pour terminer ce travail dans un bref délai*”¹⁹.

De stedelijke vraag aan minister van Binnenlandse Zaken Vanden Peereboom resulteerde in de loop van 1862 in de aanstelling van Isidore Diegerick, de toenmalige leperse stadsarchivaris, voor het opmaken van een archiefinventaris van het oud archief van de stad.

De politieke spanningen in en rond het Oudenaardse stadsarchief liepen echter op. Tot overmaat van ramp slaagde de ingehuurd leperse archivaris er niet in zijn werk te voltooien en was het Vandeveld die in 1865 met zijn “*Coup d’oeil sur les institutions*” een eerste gepubliceerde inventaris van het oud archief van de stad Oudenaarde afleverde²⁰. Ook in de jaren zeventig en tachtig van de

19e eeuw bleven de spanningen tussen het stadsbestuur en de archivaris voortduren: er ontstonden geschillen over het loon, over de openingsuren, over niet beantwoorde vragen en over het niet uitvoeren van opdrachten. In 1883 dreigde het bestuur zelfs nog met ontslag: *“Nous vous prévenons en même temps que si l’avenir pareille incartade contre l’administration devait se renouveler votre destitution sera proposé au conseil”*²¹.

Ondertussen volgden diverse claims vanuit het Rijksarchief elkaar op. Een eerste archiefruilvoorstel werd geformuleerd in 1858. In 1870 bood rijksarchivaris Gachard in een brief aan archivaris Vandeveldde 22 baljuwsrekeningen van de Oudenaardse baljuw uit de 14e eeuw aan. Hij schreef: *“Je serais disposé à échanger ces documents, qui ont pour l’histoire locale un intérêt incontestable, contre des doubles de vos comptes communaux et d’autres pièces que vous auriez dans vos archives, mais qui ne concerneraient pas la ville d’Audenaarde”*. In 1878 volgde een derde voorstel om rekeningen te ruilen. Voor zover bekend werd geen enkele van de ruilvoorstellen uitgevoerd²².

Ook het archief van de kasselrij Oudenaarde werd het voorwerp van bekommernis van het Rijksarchief. Dit kasselrijarchief was kort na de opheffing van de kasselrij overgebracht naar het Oudenaardse stadhuis en bij het Oudenaardse stadsarchief geplaatst. Het Rijksarchief beriep zich op de oude archiefwet van 5 brumaire van het jaar V om 65 jaar na datum de opeising van het kasselrijarchief te verrechtvaardigen. Het stadsbestuur was echter niet geneigd om het kasselrijarchief uit Oudenaarde te laten vertrekken.

Uiteindelijk werd het archief van de kasselrij na verschillende incidenten toch gedeeltelijk naar het Rijksarchief overgebracht. In 1865 werd een eerste overdracht afgerond. Tussen 1879 en 1888 ontbrandde een nieuwe strijd over het resterende kasselrijarchief en de archieven van het grafelijk leenhof De Stenen Man, het archief van de baronie van Pamele en het archief van de schepenbank der oppervoogden. Archivaris Vandeveldde bleef in deze discussie onzichtbaar. De verdediging van de Oudenaardse belangen werd vooral opgenomen door schepen en amateur-historicus Eduard Van Cauwenberghe (1818-1892) en de door de stad ingehuurd Gentse advocaat Jules Van Den Heuvel. Op 25 december 1883 werd zelfs een ministerieel besluit genomen om de Oudenaardse situatie te ontmijnen. Dit besluit droeg als titel *“Remise aux dépôts des archives de l’Etat dans les provinces, des registres et papiers des anciens Etats, des châtelainies et autres administrations supprimées”*. Door het hardnekkige lokale verzet en ook door de praktische problemen die rezen werd geen uitvoering gegeven aan de geplande overbrenging van het archief van de niet-stedelijke archiefvormers naar de depots van het Rijksarchief. Het archief van de kasselrij was samen met het stadsarchief reeds in de jaren veertig en vijftig van de 19e eeuw geordend in thematische rubrieken en de documenten van verschillende archiefvormers waren volgens die thema’s in eenzelfde band ingebonden²³.

De rustige jaren 1885-1921

Reeds in 1885 werd onder impuls van schepen Eduard Van Cauwenberghe Louis Rooms (1865-1942) aangesteld als archiefmedewerker naast de – in moeilijke verstandhouding met het stadsbestuur functionerende – archivaris Joseph Vandeveldde. Toen Vandeveldde in 1886 overleed, was de continuïteit aldus verzekerd. Met Louis Rooms kwamen de stedelijke erfgoedinstellingen (archief-bibliotheek-museum waren sinds 1842 onder de bevoegdheid van dezelfde persoon geplaatst) opnieuw in rustiger vaarwater terecht. Ook de politieke toestand in Oudenaarde die in de jaren tachtig van de 19e eeuw verduidelijkte droeg daartoe bij: het katholieke overwicht op politiek vlak stabiliseerde omstreeks 1880 en zou zich meer dan een eeuw lang handhaven. Louis Rooms integreerde zich in het kielzog van zijn politieke meesters in het verzuilde katholieke verenigingsleven. Daarnaast viel Louis Rooms op door zijn ambitie, zijn werklust en zijn planmatige manier van werken. Dit resulteerde in 1901 tot zijn aanstelling als stadssecretaris van Oudenaarde.

Louis Rooms verzorgde de administratie van het archief op een planmatige manier maar liet zich verder vrijwel niet in met het ordenen en beschrijven van archiefstukken. Het oud archief werd door zijn toedoen niet opnieuw geordend, waarschijnlijk ook vanwege zijn beperkte paleografische kennis.

De vernieuwing en verwetenschappelijking in de archivistiek en de geschiedenis die rond de eeuwwisseling internationaal opgang maakten en ook in België weerklank vonden, gingen aan Oudenaarde voorbij²⁴. De ideeën van het Nederlandse handboek van Muller, Feith en Fruin uit 1898 bleven in Oudenaarde onbekend, ook na de Franstalige vertaling ervan en het Internationaal Congres voor Archief- en Bibliotheekwezen in Brussel in 1910. Het *Revue des Archives et des Bibliothèques de Belgique*, dat in België de denkbeelden van de nieuwe beweging verspreidde, werd via het ministerie wel aan de stad Oudenaarde toegezonden, maar bleef er ongelezen²⁵. Ook de oprichting van een lokaal Oudenaards historisch genootschap in 1905 vormde geen aanleiding om het archiefbeheer in Oudenaarde op een wetenschappelijkere leest te schoeien: de werking van dit genootschap wortelde heel sterk in de 19e eeuwse oudheidkunde²⁶.

In de praktijk verschoof de aandacht van de archivaris na zijn aanstelling tot stadssecretaris ook meer en meer van het archief naar de administratie. Het eindpunt van deze evolutie werd bereikt in 1921. In de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van dat jaar vroeg en kreeg Louis Rooms zijn ontslag als bibliothecaris en archiefbewaarder vanwege de *“toenemende ambtsbezigheden van Gemeentesecretaris”*. Het zou echter nog een legislatuur duren vooraleer een opvolger werd aangesteld.

De leraars en beheerraad van de Oudenaardse beroepsschool Sint-Lucas, onder voorzitterschap van burgemeester Paul Raepsaet (centraal vooraan, derde van links), circa 1900. Op de tweede rij uiterst rechts zien we archivaris Louis Rooms. (SAO, fotoverzameling Vandermeersch, 155).

De nieuwe inventarisatie van het oud archief van de stad Oudenaarde van archivaris Paul De Muyck (1927-1942)

Paul De Muyck (1880-1960) werd in 1927, na een intermezzo van zes jaar aangesteld, als nieuwe archivaris van de stad Oudenaarde. Zijn aanstelling als archivaris-bibliothecaris en conservator zorgde ervoor dat het rijke Oudenaardse historische erfgoed opnieuw de aandacht kreeg die het verdiende. De stad Oudenaarde beseftte dat in het historisch patrimonium een toeristische potentie schuilging en in functie daarvan werd Paul De Muyck gevraagd om de collecties op orde te brengen. Niet op alle domeinen was Paul De Muyck echter even competent. Hij had wel met goed gevolg een opleiding als bibliothecaris afgelegd maar had geen opleiding als archivaris of historicus genoten. Ook zijn kennis van oud schrift was beperkt.

Paul De Muyck beperkte zich dan ook noodgedwongen tot het voor hem hoogst haalbare. Hij hernam de oude thematische indeling in rubrieken die haar embryo had in de periode 1824-1831 en die uitgevoerd werd onder archivaris Van Lerberghe in de jaren veertig en vijftig van de 19e eeuw. Hij

probeerde vooral afgedwaalde stukken in de orde van deze thematische inventarisatie terug te plaatsen. De vernieuwing die hij doorvoerde beperkte zich in hoofdzaak tot het invoegen van nieuwe thematische rubrieken in de inventaris die het gevolg waren van latere aanvullingen van het archief. Hierbij toonde hij zich bijzonder creatief en stoorde hij zich niet aan de traditionele opdeling die wordt gemaakt tussen enerzijds oud archief (van vóór 1796) en anderzijds modern archief. Paul De Muyck lichtte dit zelf toe in de inleiding van zijn inventaris: "Onderhavige inventaris vermeldt ook bescheiden van geschiedkundige betekenis, die eigenlijk behoren tot het modern archief der stad. Om deze geschiedkundige betekenis worden zij bewaard in het oud archief en in de inventaris ervan opgenomen"²⁷.

Besluit

Uit het bovenstaande kunnen we besluiten dat de schamele kwaliteit van de inventaris van Paul De Muyck, de in 1942 gepubliceerde inventaris van het oud archief van

Paul De Muynck en zijn gezin omstreeks 1914 (SAO, fototheek, 179).

de stad Oudenaarde, haar oorsprong vond in de eerste helft van de 19e eeuw. Zowel bij de keuze van trefwoorden als bij het opmaken van beschrijvingen deed archivaris De Muynck een beroep op de reeds door zijn voorgangers gemaakte keuzes. De ordening die door archivaris Louis Van Lerberghe was aangebracht in het oud archief van de stad Oudenaarde in de jaren veertig en vijftig van de 19e eeuw bleef tot op heden de basis voor de ontsluiting van het oud archief. Deze ordening had haar wortels bij het archiefschema dat Jan Jozef Raepsaet had ontwikkeld tussen 1824 en 1830.

Bekeken door een 21e-eeuwse archivalistische bril is het ordenen en beschrijven van archief volgens een archiefschema dat ouder is dan België volledig achterhaald. Dat nooit aan een andere ordening volgens de respectievelijke archiefvormers werd gedacht was in niet geringe mate het gevolg van de beperkte vakkennis van de opeenvolgende archiefbeheerders. Ze werkten soms met veel overtuiging aan de inventarisatie, maar meestal zonder veel methode. Dit viel soms ook de (Oudenaardse) tijdgenoot al op. Edmond Van Der Straeten schrijft in zijn necrologie van Louis Van Lerberghe over diens *Audenaardsche Mengelingen*: "C'est une

sorte d'olla podrida, dépourvue d'ordre et de critique, et qu'une bonne table systématique pourrait seule utiliser pour la science"²⁸.

Toch dienen we onze mening over de werking van het stadsarchief Oudenaarde in de eerste helft van de 19e eeuw te nuanceren. Ook in Oudenaarde was er sprake van een periode die kan worden bestempeld als "l'âge des archivistes"²⁹. Dankzij archivaris Van Lerberghe en ere-archivaris Jules Ketele werd ook in Oudenaarde in de jaren 1839-1854 sterk geïnvesteerd in de uitbouw van stedelijke erfgoedinstellingen. Vanuit het archief groeide in deze periode een stedelijke bibliotheek met een mooie verzameling handschriften en zeldzame drukken en een rijk stedelijk museum. Er werd actief op zoek gegaan naar archieven en objecten die het Oudenaardse verleden konden documenteren om deze voor het nageslacht te bewaren³⁰.

Door maatschappelijke en politieke omstandigheden raakte de werking van het archief in de decennia vanaf 1861 in een sukkelstraatje. Het belang dat de stad Oudenaarde hechtte aan het beheer en de ontsluiting van haar archief verminderden ten voordele van de aandacht die eerst aan de bibliotheek en later aan het museum werden besteed. Na de aanstelling van archivaris Paul De Muynck in 1927 werd ook de cultuurtoeristische component steeds sterker naar voren geschoven.

Noten

1. Dit artikel is een afgeleide van de thesis die werd ingediend voor het behalen van de graad van Master na Master in de Archivistiek in 2009. De thesis werd bekroond met de Ger Schmookprijs door de VVBAD in april 2010. Ik dank iedereen die hielp bij het tot stand komen van dit onderzoek en in de eerste plaats promotor Prof. Dr. Gustaaf Janssens en commissarissen Prof. Dr. Eddy Put en Prof. Dr. Paul Trio.
2. Voor Brugge, zie: Vandewalle, A., *Beknopte inventaris van het stadsarchief Brugge. Deel I: Oud Archief. Brugge, 1979*; p. 11-30. Voor Gent, zie: Decavele, J. en Vannieuwenhuysse, J., *Archiefgids Stadsarchief Gent. Deel I: Oud archief. Gent, 1983*. Voor Leuven, zie: Ceunen, M., *Van Even als stadsarchivaris en zijn opvolgers. 150 jaar Leuvense archiefzorg*, in: Ceunen, M., Huybens, G., Vandekerchove, V., Edward Van Even en zijn tijd. *Catalogus bij de tijdelijke tentoonstelling. Leuven, Stedelijk Museum Vander Kelen-Mertens, 2000*; p. 21-27. (*Ethnologica Flandrica, 16. Jaarboek van de Leuvense Vereniging voor Volkskunde*).
3. Boone, M., *Historici en hun métier. En inleiding tot de historische kritiek, Gent, 2005*; p. 46-47.
4. Den Teuling, A.J.M. et al., *Archiefterminologie voor Nederland en Vlaanderen, 's-Gravenhage, Stichting Archiefpublicaties, 2003*; p. 22.
5. T'Hoof, W., *De inventarisatie van de archieven van het kanton-municipaliteit en de gemeente Oudenaarde uit de Franse periode. Vrije Universiteit Brussel, onuitgegeven verhandeling archivistiek, 1997*; p. 13.
6. Trio, P., *Het stadsarchief van vóór 1830 bewaard in het Stadsarchief Oudenaarde*, in: *Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde (HGOKO), XLIII (2006)*; p. 15-36.
7. Prevenier, W., *De mislukte lente van de eruditie in België na 1830*, in: Tollebeek, J., e.a. (red.), *de lectrur van het verleden. Opstellen over de geschiedenis van de geschiedschrijving aangeboden aan Reginald De Schryver, Leuven, 1998*; p. 266-267.
8. *Het handschrift werd tot nog toe slechts ten dele uitgegeven*, zie: De Smet, M (red.), *Bartholomeus De Rantere. Geschiedenis van Oudenaarde/Het dagboek van Bartholomeus De Rantere [5 delen: 621-1397, 1398-1468, 1701-1786, 1787-1825, 1830-1831], Oudenaarde, 1973-1986*.

9. Jan Jozef Raepsaet was de laatste griffier van de kasselrij Oudenaarde. Hij bouwde een indrukwekkende politieke carrière uit zowel onder het Oostenrijks bewind als tijdens het Frans en Hollands bestuur. Raepsaet schreef ook historische traktaten en speelde een belangrijke rol in de ontwikkeling van de "nationale" geschiedschrijving, zie François, L., Jan Jozef Raepsaet (Oudenaarde, 1750-Oudenaarde, 1832), in: HGOKO, XXVII (1990); p. 90 en Peeters, E., *Het labyrint van het verleden. Natie, vrijheid en geweld in de Belgische geschiedschrijving 1787-1850*. Leuven, 2003; p. 55-60.
10. Stadsarchief Oudenaarde (SAO), Notulen van de gemeenteraad, 11-10-1825 tot 23-10-1830 en Archief van het stadsarchief, nr. 4.
11. SAO, Notulen van het College van Burgemeester en Schepenen, 23-09-1833 tot 13-03-1837.
12. SAO, Notulen van de gemeenteraad, 02-03-1839; Register van uitgaande brieven, 21-08-1841 en Archief van het stadsarchief, nr. 5; f° 64-74.
13. Thomassen, T.H.P.M., *Geen woorden maar handelingen. Werken aan een nieuwe verhouding tussen archief- en geschiedwetenschap*, in: *Nederlands Archiefblad*, 98 (1994); p. 93-99, Thomassen, T.H.P.M., Looper, B. en Kloosterman, J., *Toegang. Ontwikkelingen in de ontsluiting vanarchieven. 's Gravenhage, Stichting Arciefpublicaties, 2001 en Van Lerberghe, L. en Ronsse, J. m.m.v. Ketele, J., Audenaerdsche Mengelingen [6 delen], Oudenaarde, 1845-1855*.
14. Tollebeek, J., *De uitbouw van een historische infrastructuur in Nederland en België (1870-1914)*, in: *Theoretische geschiedenis*, 17 (1990), 1; p. 4.
15. Uittreksel uit het lofdicht op Oudenaarde en zijn stadsarchief door archivaris Joseph Vandevelde in Vandevelde, J., *Vaderlandsche bloemenkrans*, Oudenaarde, 1860; p. 18.
16. Minnaert, S., *De politieke dynastieën te Oudenaarde van 1815 tot 1914. Rijksuniversiteit Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling geschiedenis*, 1974; p. 88-92 en 128.
17. Tollebeek, J., *De Messenger en de maatschappij. Over geschiedbeschouwing te Gent, 1870-1914*, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent (HMGOG)*, III (1998); p. 112-113.
18. Buntinx, J., *Rijksarchief te Gent*, in: *Het rijksarchief in de Provinciën. Overzicht van de Fondsen en Verzamelingen. I. De Vlaamse Provinciën*, Brussel, 1974; p. 153; Aerts, E. en De Mecheleer, L., "Le César des archives": archivatie en historiografie in de eeuw van Gachard, in: *Bibliotheek- & Archiefgids*, 3 (2003); p. 24-35 en Onghena, S., "Le prince des archivistes". *Intellectuele biografie van Louis-Prospér Gachard 1800-1885*. Katholieke Universiteit Leuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling geschiedenis, 2004.
19. Alphonse Vanden Peereboom was liberaal minister van Binnenlandse Zaken van 1861 tot 1867. Voordien was hij aangesteld tot burgemeester van leper in 1859. De brief aan hem vanwege het stadsbestuur werd verstuurd op 28 februari 1862 (SAO, Registers van uitgaande briefwisseling). Vandenpeereboom (1812-1894) was zelf een amateur-historicus. Tijdens zijn ministerschap ontvingen diverse steden zoals Diest, Eeklo en Vilvoorde subsidies voor de inventarisatie van hun archief. Ook vanuit Lokeren werd een aanvraag aan de minister gericht, die evenwel niet werd ingewild, zie Vanden Bavière, P. *Aan de wieg van de (Koninklijke) Oudheidkundige Kring van het Land van Waas: Henry Raepsaet (1816-1871), een biografie*, in: *Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas*, 111 (2008); p. 40-41.
20. Vandevelde, J., *Coup d'oeil sur les institutions, les monuments et les archives communales de la ville d'Audenarde*. Gent, 1865.
21. AO, Archief van het stadsarchief, nr. 1, briefwisseling 1884.
22. AO, Archief van het stadsarchief, nr. 1, briefwisseling 1858 en nr. 12 en Notulen van de gemeenteraad 02-10-1876 tot 19-03-1881; f° 64r°-v°.
23. Gustaaf Janssens merkte in 1984 terecht op: "Zij [de archiefstukken van het kasselrijarchief] zijn waarschijnlijk vermengd geraakt met het oud archief van de stad Oudenaarde dat op het stadsarchief van Oudenaarde (stadhuis) berust". Zie: Janssens, G., 1984, *Inventaris van het archief van de kasselrij Oudenaarde*, Brussel (Rijksarchief te Ronsse); p. 25-26.
24. De centrale figuren bij de start van de moderne wetenschappelijke geschiedbeoefening omstreeks 1880-1900 waren Godefroid Kurth, Henri Pirenne en Paul Fredericq. Zie hierover: Boone, M., Henri Pirenne (1862-1935). *Godfather van de Gentse historische school?*, in: *HMGOG*, LX (2006); p. 3-19 en Tollebeek, J., Pirenne en Fredericq. *Over historiografische ambities omstreeks 1900*, in: *HMGOG*, LXII (2008); p. 342.
25. *De moderne archivalie, gebaseerd op het Nederlandse handboek van Muller, Feith en Fruin, werd in België geïntroduceerd door de aan het rijksarchief verbonden Joseph Cuvelier*. Zie hierover: Van Uytven, R., Cuvelier, Marie Charles Joseph Theodore, archivaris en historicus, in: *Nieuw Biografisch Woordenboek*, II (1966); kol. 158-162.
26. De Meulemeester, M. en Castelain, R., *De Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde (1905-1997)*, in: Lamarca, D. (red.), *50 jaar Oostvlaams verbond van de kringen voor Geschiedenis*. Zottegem, 1997; p. 143-149.
27. De Muynck, P., *Oud archief stad Oudenaarde. [inventaris in 7 delen]*. Oudenaarde, 1942.
28. Van der Straeten, E., *Nécrologie L. Van Lerberghe*, in: *Revue d'histoire et d'archéologie*, 2 (1861); p.460-461.
29. Vercauteren, F., *Cent ans d'histoire nationale en Belgique. Tome I*, Brussel, 1959; p. 59.

SAMENVATTING

De geschiedenis van het archiefbeheer in kleinere Vlaamse steden is meestal slecht gedocumenteerd. In dit artikel wordt de instellingsgeschiedenis van de archiefdienst van de stad Oudenaarde tussen 1828 en 1942 behandeld. Dit is van belang aangezien de laatste decennia meer aandacht wordt besteed aan het archiefdepot als context. Het besef groeide dat documenten twee ontstaansmomenten kennen: een eerste ontstaansmoment als document in een levende instelling en een tweede 'geboorte' als archiefstuk in een archiefinstelling. Uit het onderzoek blijkt dat het archiefbeheer in Oudenaarde in de periode 1828-1861 bepalend is gebleven voor de latere ordening en beschrijving van het oud archief van de stad. De ideeën die toen leefden in verband met archiveren en die we weerspiegeld zien in een archiefschema uit 1824-1830 en publicaties zoals de bronnenuitgave *Audenaerdsche Mengelingen* (1845-1855) zijn blijven voortleven tot in de huidige inventaris van archivaris Paul De Muynck uit 1942.

ABSTRACT

At present the history of archive management in small Flemish cities is poorly understood. This article focuses on the history of the city archives of Oudenaarde as an institution between 1828 en 1942. In recent years a common awareness of the important context of archives has grown. In fact documents are born twice: they originate in a living organisation as a document and they are 'born' again in the archive when they become an archival document. This study shows that the practice in the City Archives of Oudenaarde in the period between 1828 and 1861 has been crucial for the later reception and description of the archives. The current inventory of the old city archives of Oudenaarde still reflects the ideas about archival practise of the archival scheme developed by J.J. Raepsaet in 1824-1830 and publications like *Audenaerdsche Mengelingen* (1845-1855).